

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Володимир Олександрович Пермінов

Кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: finstruk@ukr.net,

Аліна Станіславівна Чігіра

Студент-магістр спеціальності Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: alinaachigira@gmail.com,

УДК 327

Volodymyr Olexandrovich Perminov

PhD in Political Science,
Associate Professor of International Relations,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49010,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0897-1269>

Alina Stanislavivna Chihira

Master's degree in International Relations, Social
Communications and Regional Studies,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6376-4556>

**АФРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ:
ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Received 01 June 2022; revised 20 June 2022; accepted 30 June 2022

DOI: 10.15421/352211

Анотація

Розглядаються питання реалізації зовнішньополітичної стратегії Китаю на африканському континенті. Досліджується основні аспекти гуманітарного та військового співробітництва. Проаналізовані перспективи впливу розширення китайсько-африканської співпраці на трансформацію світоустрою в цілому.

Ключові слова: *стратегічне партнерство, економічна співпраця, Форум китайсько-африканського співробітництва.*

**The African vector of China's foreign policy:
traditions and modernity**

Abstract

The article discusses the problems of the contemporary China's foreign policy in Africa. In recent years, an unprecedented increase in contacts between China and African countries has become noticeable, which makes it possible to consider China as the most active player in the region at the present stage. Economic growth, the coming to power of a new generation of leaders who seek to ensure China's leading place in the modern world-system, as well as Beijing's assessment of Africa as a continent of opportunities have contributed to the modernization of China's African policy. The marked diversification and growth of China's political and economic activity in Africa require rethinking and in-depth analysis taking into account current trends.

The purpose of this article is to analyze the directions of China-Africa cooperation and determine the role of the African continent in the modern foreign policy strategy of the People's Republic of China.

A significant revitalization of Sino-African relations is associated with the establishment of the People's Republic of China in 1949. Since that moment, the general line and basic principles of cooperation with the African countries have been gradually developed. They were finalized in the early seventies of the last century.

The beginning of the 21st century became a period of phenomenal expansion of Sino-African relations and demonstrated their multifaceted nature. The growth of trade volumes between China and Africa from \$10 billion to \$180 billion between 2002 and 2012 alone is a clear example of the colossal strengthening of relations at the present stage. The areas of bilateral cooperation are also diversifying – from agriculture to the development of information and communication technologies and China's active participation in maintaining

peace and security on the African continent. The Chinese government has chosen the opposite path to Western expansion, positioning itself as the “protector of the interests of third world countries”, providing aid without preconditions, on the basis of equality and mutual benefit. China’s policy in Africa is based on its desire to achieve leadership in the Third World and, primarily with the help of African countries, increase its weight in international relations, gain recognition as a strong state that is able to have a decisive influence on the distribution of power in the world.

Key words: *strategic partnership, economic cooperation, Forum on China-Africa Cooperation.*

Постановка проблеми.

В останні роки стало помітне безпрецедентне зростання контактів між Китаєм та африканськими державами, що дає змогу розглядати КНР в якості найбільш активного гравця в регіоні на сучасному етапі. Африку нерідко називають «China’s second continent», що підтверджує посилення позицій Китаю в Африці. Економічне зростання, прихід до влади нового покоління лідерів, які прагнуть забезпечити КНР провідне місце у сучасній світовій системі, а також оцінка Пекіном Африки як континенту великих можливостей сприяли модернізації африканської політики Китаю. Пріоритетність африканського напрямку в зовнішньополітичній стратегії КНР пояснюється низкою причин. По-перше, Африка носить звання «континенту можливостей», адже на її території сконцентровані величезні запаси стратегічних природних ресурсів, в тому числі енергоносіїв, що має особливо важливе значення в умовах зростаючих енергетичних потреб Китаю і дефіциту ресурсів. По-друге, континент займає вигідне географічне положення, зокрема омивається Індійським та Атлантичним океанами, Червоним і Середземним морями, які з давніх часів були основними торговельними і транспортними шляхами держав Євразії. На африканському узбережжі розміщені стратегічно важливі порти й одні з основних світових морських комунікацій, зокрема, Гібралтарська і Баб-ель-Мандебська протоки, Суецький канал, мис Доброї Надії та інші. Контроль над цими транспортними коридорами може забезпечити економічне піднесення і лідерство на довгі роки. По-третє, останнім часом країни Африки демонструють стійке економічне зростання і динамічний розвиток. Таким чином, Африка є «магнітом» для великих держав, адже той, хто отримає перемогу в боротьбі за вплив на континенті, зможе змінити геоекономічний баланс сил

на свою користь. Отже, важливим в даному контексті є аналіз зусиль КНР в цьому напрямку.

Аналіз досліджень і публікацій.

Питання китайсько-африканських відносин і місця Африки в зовнішньополітичній стратегії Китаю є порівняно новою темою у науковому дискурсі. До 1990-х років вивченню зазначеної проблематики не приділялося значної уваги, однак на початку XXI століття вона стала однією з найпопулярніших і викликала інтерес у багатьох дослідників. Зокрема, вагомий внесок у вивчення характеру та загальних тенденцій розвитку відносин Китаю та Африки зробили такі фахівці, як К.Алден, К.Алвес, Д.Бротігем, М.Кітіссу, С.Жао, Ф.Черу, К.Обі та інші. Важливим джерелом для аналізу також є стратегічні документи, ухвалені в рамках Форуму китайсько-африканського співробітництва. Серед українських дослідників, які розглядали діяльність Китаю на Африканському континенті, використано працю О.Воловича. Однак на сьогодні в українському науковому середовищі фактично немає прикладів розгорнутого та ґрунтовного дослідження сучасної стратегії і напрямів розвитку співробітництва Китаю та Африки, праці вітчизняних експертів залишаються поодинокими і не носять системного характеру. Отже, помітне урізноманітнення і зростання рівня політичної й економічної активності Китаю в Африці вимагає переосмислення та поглибленого аналізу з урахуванням сучасних тенденцій, що додатково актуалізує тему дослідження.

Мета статті полягає у аналізі напрямів китайсько-африканського співробітництва та визначенні ролі африканського континенту в сучасній зовнішньополітичній стратегії КНР. Водночас ціннісне підґрунтя цієї міжконтинентальної співпраці має стати предметом подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу.

Китайсько-африканські відносини мають багатомілітну історію. Незважаючи на те, що Китай та Африка розділені океанами і великими відстанями, існують докази, що їх пов'язують давні торговельні зв'язки. Історики стверджують, що Китай розпочав торгівлю з Північно-Східною Африкою ще до християнської ери, а прямі контакти морським шляхом були встановлені у VII столітті. Відтоді торговий і культурний обмін між Китаєм та Африкою поступово розширювався. Розглядаючи історію китайсько-африканських відносин, дослідники звертають увагу на серію експедицій відомого китайського мореплавця Чжен Хе, який декілька разів відвідував східне узбережжя Африки у першій половині XV століття. Італійський історик Т. Філесі у своїй книзі «Китай і Африка в середні віки» зазначив, що візити китайського флоту не носили загарбницький характер, китайці не захоплювали рабів, не залишали колонізаторів, а лише встановлювали торговельні контакти [China-Africa Relations 2004].

Перші офіційні відносини Китаю з африканськими країнами датуються початком XX століття, коли китайські робітники вперше організовано були відправлені в Африку через дефіцит робочої сили серед місцевого населення. У 1912 році Китайська Республіка встановила офіційні відносини з Південною Африкою, де була закріплена китайська громада [Shinn 2019: 63]. Однак на той час в зовнішньополітичному курсі Китаю не було виокремленого африканського вектору. Створення у 1949 році Китайської Народної Республіки започаткувало нову главу китайсько-африканських відносин. Китай став однією з перших держав світу, що визнала незалежність нових африканських країн. Китайське керівництво наголошувало на встановленні дипломатичних відносин з незалежними африканськими державами, на міцних політичних зв'язках з ідеологічними однодумцями серед африканських урядів і підтримці африканських визвольних рухів, спрямованих на припинення колоніального правління.

На початку 1960-х років відбулася важлива подія, яка сприяла посиленню китайсько-аф-

риканських відносин. Прем'єр-міністр КНР Чжоу Енлай започаткував традицію зарубіжних турів для просування Китаю за кордоном. Протягом 1963-1964 рр. він відвідав десять африканських країн. В результаті цих візитів були сформовані 5 принципів політичних відносин Китаю з країнами континенту, які передбачали підтримку боротьби народів Африки проти імперіалізму, колоніалізму та неокolonіалізму, за національну незалежність, підтримку політики миру, нейтралітету та неприєднання, прагнення африканських країн до єдності, повагу до їх суверенітету та невтручання у їхні внутрішні справи [Shinn 2019: 65]. Крім того, в ході туру Чжоу Енлай представив вісім принципів, які регулювали допомогу Китаю іноземним країнам. Вони підкреслювали взаємну вигоду, дотримання суверенітету країн-одержувачів, безвідсоткові або низьковідсоткові позики, сприяння у підготовці місцевого персоналу, трансфер нових технологій тощо. На середину 1960-х років частка африканських країн у зовнішній торгівлі Китаю досягла близько 10%. Такий показник відображав успіх китайського політичного охоплення, особливо в Північній Африці. Китай також збільшував допомогу Африці: з 428 мільйонів доларів у 1966 р. вона зросла до майже 1,9 млрд доларів у 1977 р. Загалом, у період з 1950 по 1980 рр. Китай надав допомогу для більш ніж 800 різноманітних проектів в Африці. Завдяки цілеспрямованій дипломатичній стратегії КНР вдалося здобути велику політичну перемогу – у 1971 р. Китай став постійним членом Ради Безпеки ООН, замінивши Тайвань. Це рішення підтримали 26 африканських країн [Cheru & Obi 2010: 73]. Таким чином, вже на початку сімдесятих років минулого століття КНР вдалося чітко сформулювати генеральну лінію і основні принципи співробітництва з країнами африканського континенту, а також відчутти та усвідомити реальну вигоду від цієї співпраці.

У розвитку сучасних відносин Китаю та Африки можна виділити такі основні етапи: 1949-1976 роки – протягом цього періоду пріоритетними були політичні інтереси; 1978-1992 роки – епоха внутрішніх реформ Китаю і домінування економічних інтересів у відноси-

нах; 1992-2002 роки – інтенсивний розвиток політичних та економічних зв'язків; 2002 р. – теперішній час – формування стратегічного партнерства з багатьма африканськими країнами [Alden & Alves 2008: 44]. Саме початок XXI століття став періодом феноменального розширення китайсько-африканських відносин і продемонстрував їх багатогранність. Одним з найбільш показових прикладів колосального посилення відносин на сучасному етапі є зростання обсягів торгівлі між Китаєм та Африкою. Лише за період з 2002 по 2012 рік показники збільшилися з 10 до 180 млрд. доларів [Shinn 2019: 76]. Крім того, варто звернути увагу на все більше різноманіття галузей двосторонньої співпраці – від сільського господарства до розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також активну участь Китаю в підтримці миру та безпеки на африканському континенті.

Китайський уряд обрав шлях, протилежний західній експансії, позиціонує себе як «захисника інтересів країн третього світу». Надаючи допомогу без передумов, на основі рівності та взаємної вигоди, Китай представив привабливу альтернативу допомозі західних країн, які висували свої вимоги і намагалися нав'язати цінності, невластиві африканському суспільству, й отримав цінну дипломатичну підтримку для захисту своїх міжнародних інтересів [Prah & Gumede 2017: 54-55]. Можна зробити висновок, що в основі китайської політики в Африці завжди лежало прагнення Китаю домогтися лідерства в «третьому світі» і за допомогою насамперед африканських країн збільшити свою вагу у міжнародних відносинах, отримати визнання в якості сильної держави, здатної справляти вирішальний вплив на розстановку сил у світі. Однак пріоритети політики КНР в Африці зазнавали змін в різні історичні періоди. Якщо за часів холодної війни Пекін прагнув знайти в Африці союзників з антиімперіалістичної стратегії з метою протистояння США та країнам Заходу, а в період конфронтації з Радянським Союзом – заручитися підтримкою африканських країн на цьому фронті, то у XXI столітті мотиви зацікавленості Китаю в африканському континенті значною мірою набули економіч-

ного характеру. Модифікація ролі Африки у сучасній стратегії КНР – перехід від пошуку суто політичних союзників до налагодження економічної співпраці – обумовлене зростаючими потребами у ресурсному забезпеченні китайської економіки та нових ринках збуту продукції. Ангола, Судан і Нігерія – основні нафтовидобувні країни регіону – стали «стратегічною тріадою» Китаю в Африці, заклавши основу подальшого просування економічних інтересів КНР на континенті [Zhao 2017: 34]. Крім ресурсного забезпечення держави, у концепції Піднебесної щодо відносин з Африкою закладене прагнення продемонструвати позитивний вплив на розвиток африканських країн. Так, економічні угоди супроводжуються наданням фінансової підтримки, масштабними інвестиціями, розбудовою інфраструктури африканських держав. Використовуючи такий підхід, китайський уряд вибудовує міцні зв'язки з багатими на ресурси країнами Африки і сприяє їх модернізації та соціально-економічному розвитку. Стратегія розвитку і розв'язання проблем африканського континенту є важливим завданням для Китаю, що розглядається як можливість утвердитися в якості світового лідера. З приходом до влади Сі Цзіньпіна китайська політика в Африці доповнилася низкою ініціатив, наймасштабнішою та найвагомішою з яких є проект «Один пояс, один шлях». Саме в рамках цієї глобальної ініціативи КНР просуває більшість своїх інфраструктурних та наукових проектів, виділяє інвестиції, будує порти та військово-морські бази на африканському континенті [Faroq & Feroze & Yuan 2019: 370]. Розширення своїх інтересів в Африці та залучення її до проекту «Один пояс, один шлях» Китай вважає важливою складовою державної стратегії, яка спрямована на перетворення КНР в глобального актора міжнародних відносин. Підсумовуючи, можна констатувати, що африканський континент є каталізатором перетворення сучасного Китаю з держави регіонального значення на глобального актора, що претендує на світове лідерство. У цьому контексті роль Африки для Китаю є ключовою для забезпечення стабільного імпорту ресурсів, необхідних для розвитку національної

економіки, реалізації зовнішньої економічної експансії, спрямованої на глобальне домінування, укріплення національної валюти, формування мережі політичних союзників, а також здійснення процесів модернізації армії. Китай приділяє особливу увагу реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток видобувних та обробних галузей африканської промисловості, а також створенню спеціальних економічних зон китайсько-африканського співробітництва, де базуються китайські підприємства. Наразі такі зони вже наявні у декількох містах Африки, зокрема, в Ефіопії, Нігерії, Замбії, Єгипті та на Маврикії [Волович 2019]. Крім того, робиться акцент на розвитку співробітництва в галузі сільськогосподарства, на яку припадає понад 15% китайських інвестицій. Цей напрям включає в себе обмін досвідом і технологіями, продовольчу допомогу та наукове співробітництво. Вкрай вагомою є роль Китаю у розвитку інфраструктури Африки. Держава активно інвестує у розбудову транспортних мереж (залізниць, автомобільних доріг, портів, аеропортів) з метою налагодження надійних торговельних маршрутів. На сьогодні в рамках реалізації інфраструктурних проектів вже прокладено залізничні колії довжиною 5600 км та автодороги довжиною 4500 км. Інвестиції КНР також залучені в енергетичні проекти, найбільш масштабними з яких є будівництво гідроелектростанції у Гвінеї, трьох шахт у Демократичній Республіці Конго та атомної електростанції у ПАР [Brautigam & Hwang & Wang 2015: 43].

Слід зазначити, що на початку 2022 року уряд КНР оприлюднив нові екологічні рекомендації щодо своїх іноземних інвестицій у зв'язку з модернізацією підходу до розвитку енергетики. Це рішення вплинуло і на політику Китаю в Африці. Зокрема, було скорочено інвестиції в інфраструктурні та енергетичні проекти на континенті. Кредитування Африки загалом також має тенденції до зниження. Натомість подальша співпраця орієнтована на «розробку нової моделі зеленого зростання для спільного екологічного розвитку Китаю та Африки» [«China-Africa Cooperation Vision 2035» 2021]. Таким чином, одним з ключових

напрямів співпраці у наступні роки виступатиме розвиток «зеленої» економіки і «зеленого» фінансування, підвищення ефективності використання відновлюваних джерел енергії та сприяння раціональному природокористуванню. Виходячи з цього, ще однією перспективною галуззю є всебічний розвиток кліматичної співпраці. Згідно з Дакарським планом дій на 2022-2024 роки, Китай планує реалізувати 10 проектів зеленого розвитку, захисту навколишнього середовища та допомоги в боротьбі зі зміною клімату для Африки [«Forum on China-Africa Cooperation Dakar Action Plan (2022-2024)» 2021]. Сторони також спільно працюватимуть над втіленням проекту «Великої зеленої стіни». Його мета полягає у створенні смуги лісових насаджень на південь від пустелі Сахари для боротьби з опустелюванням земель.

У контексті сучасних тенденцій перспективним напрямом китайсько-африканської співпраці є цифрова економіка. Керівництво КНР розуміє, що Африка представляє собою великий ринок для його цифрових послуг. У майбутні роки розширюватиметься співробітництво та обмін досвідом у таких сферах, як супутниковий Інтернет, електронна комерція, технологія 5G, «розумне місто» тощо. Китай вже розпочав і продовжуватиме розвивати в Африці цифрову інфраструктуру, а також підтримувати африканські країни у подоланні цифрового розриву. До 2035 року КНР планує реалізувати 10 проектів цифрової економіки для Африки і запустити кампанію з продажу 100 африканських магазинів і 1000 африканських товарів на платформах електронної комерції. У найближчі роки сторони планують розробити «Програму партнерства Китаю та Африки в галузі цифрових інновацій», яка сприятиме співробітництву у застосуванні нових технологій, таких як хмарні обчислення, великі дані, штучний інтелект та Інтернет [«Forum on China-Africa Cooperation Dakar Action Plan (2022-2024)» 2021].

Отже, перелік перспективних напрямів співробітництва між Китаєм та Африкою є дуже широким і різностороннім. Зважаючи на стрімкий розвиток і прогресивні зміни як в Китаї, так і в африканських країнах, можна

припустити, що спектр потенційних галузей співпраці буде надалі розширюватися. Вже зараз у китайсько-африканському партнерстві спостерігається зміщення фокусу уваги в бік цифрових технологій, екологічної модернізації промисловості, вирішення гуманітарних проблем, що сприятиме позитивним зрушенням у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Як і в попередні періоди, майбутнє співробітництво Китаю та Африки налічує велику кількість запланованих проектів і заходів, однак відмінною рисою є перехід від широкомасштабного фінансування африканських проектів до більш цілеспрямованих і галузевих зусиль.

Поглиблення торговельно-економічної співпраці Китаю з країнами Африки супроводжується посиленням його військової присутності в регіоні. Яскравим проявом цього стало відкриття 1 серпня 2017 року першої закордонної військово-морської бази КНР у Джибуті, яка розташована на перетині стратегічно важливих торговельних шляхів і транспортних коридорів. Військова база призначена для захисту одного з основних маршрутів транспортування нафти та інших природних ресурсів з Африки і країн Близького Сходу до Китаю. Водночас в останні роки КНР перетворюється на одного з найбільших експортерів озброєння африканським країнам, що також пов'язано з необхідністю захисту економічних інтересів КНР і забезпеченням стабільності торговельно-економічних відносин, запорукою чого є покращення безпекової ситуації на континенті. Військовий аспект співпраці, зокрема й участь Китаю у миротворчих операціях в Африці, є засобом формування іміджу впливового актора, який робить внесок у стабілізаційні процеси в регіоні і налагодження безпеки у світі загалом. Крім того, розвиток миротворчого потенціалу дозволяє Китаю набувати передового досвіду військового реагування, посилювати власну військову міць, вдосконалювати якість озброєння і техніки китайського виробництва.

Політика КНР в Африці є складовою частиною більш широкої стратегії ослаблення позицій впливових західних держав, головним чином США, а також зміцнення власного

впливу в міжнародних організаціях шляхом отримання підтримки від численних африканських країн. Нарощуючи свій потенціал у якості впливового світового гравця, Китай активно користується «африканським фактором» у просуванні власних дипломатичних інтересів на міжнародній арені, серед яких: блокування сепаратистських тенденцій довкола статусу Тайваню (недопущення визнання його суверенітету в ООН); реформування Міжнародного валютного фонду (введення юаня в якості валюти розрахунку міжнародних кредитних операцій та зміни у статуті щодо представленості держав у керівному складі за географічним принципом без монопольного права голосу США); реформування ООН (зміна правил голосування у Раді Безпеки, ухвалення «кодексу доброї волі» щодо застосування права вето, розширення представленості Африки у керівних органах системи ООН, розширення кількості постійних членів тощо); зміна стандартів світової екологічної політики [Kitissou 2007: 101-103]. Китай майстерно використовує кількісні показники голосування в органах системи ООН з метою ухвалення вигідних для себе рішень. Наприклад, вже стало традиційним голосування майже 50-ти африканських держав «проти» проекту резолюції Ради ООН з прав людини щодо звіту з оцінкою негативного стану справ у цій галузі у Китаї і Тибеті. Ще одним показовим здобутком китайської політики є визнання офіційного Пекіна більшістю африканських держав і, відповідно, ізоляція Тайваню. Розглядаючи Африку як важливу частину «третього світу», якій відводиться ключова роль у формуванні нового багатопольярного політичного та економічного порядку, Пекін має на меті створення своєрідного блоку держав світової периферії як механізму протистояння негативним наслідкам глобалізації. Можливо навіть припустити, що Китай у майбутньому розцінює Африку як свого найближчого партнера зі створення альтернативного західному світовому порядку з власною фінансовою та банківською системами. У свою чергу, країни Африки бачать у співпраці з Китаєм противагу несправедливого сучасному світоустрою, в якому панують «сильні світу цього», насамперед США.

Висновки.

На сучасному етапі спостерігається значне розширення і поглиблення китайсько-африканського партнерства, яке охоплює широкий спектр сфер співпраці. Метою цього партнерства є здійснення взаємовигідного співробітництва, що поєднує сталий розвиток країн Африки і процвітання Китаю. Виходячи з поставленої мети, сторони розвивають співп-

рацю у таких галузях, як промисловість, торгівля та інвестиції, фінанси, скорочення бідності, охорона здоров'я, освіта, наука і культура, підтримка миру та безпеки. Останніми роками відбувається посилення співпраці у військовій сфері, що свідчить про стратегічну роль африканського континенту у зовнішній політиці Китаю та його амбіції закріпити своє домінування в регіоні.

Бібліографічні посилання / References

- Alden, C. & Alves, C. (2008). History and Identity in the Construction of China's Africa Policy. *Review of African Political Economy*. Taylor & Francis Journals, 35(115), 43-58.
- Brautigam, D., Hwang, J.; Wang, Lu. (2015). Chinese-financed Hydropower Projects in Sub-Saharan Africa. *Johns Hopkins University. School of Advanced International Studies. China Africa Research Initiative*, 8, 38-50.
- Cheru, Fantu & Obi, Cyril. (2010). *The rise of China and India in Africa: challenges, opportunities and critical interventions*. London: Zed Books.
- China-Africa Cooperation Vision 2035. (2021). *Secretariat of the Chinese Follow-up Committee of the Forum on China-Africa Cooperation*. Retrieved May 25, 2022 from http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/202201/t20220124_10632442.htm
- China-Africa Relations. (2004). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. Retrieved May 12, 2022 from <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceza/eng/zghfz/zfgx/t165329.htm#:~:text=Although%20separated%20by%20vast%20oceans,China%20and%20Africa%20have%20expanded>
- Farooq, M.S.; Feroze, N.; Yuan, T.K. (2019). An Analysis of China and Africa Relations with Special Focus on "One Belt and One Road". *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 75 (3), 366-379. <https://doi.org/10.1177/0974928419860919>
- Forum on China-Africa Cooperation Dakar Action Plan (2022-2024). (2021). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. Retrieved May 12, 2022 from http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/202201/t20220124_10632444.htm
- Kitissou, M. (2007). *Africa in China's global strategy*. London: Adonis & Abbey Publishers.
- Prah, K.D.L.S.; Gumede, Vusi. (2017). *Africa-China Partnerships and Relations: African Perspectives*. Trenton, NJ: Africa World Press.
- Shinn D.H. (2019). China-Africa Ties in Historical Context. *China-Africa and an Economic Transformation*, 61-83. DOI:10.1093/oso/9780198830504.003.0004
- Zhao, S. (2017). *China in Africa: Strategic Motives and Economic Interests*. London: Routledge.
- Волович, О. (2019). *Африканська політика Китаю*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/afrykanska-polityka-kytayu/> (дата звернення 25.05.2022) / Volovych, O. (2019). *Afrykanska polityka Kytaiu*. Retrieved May 25, 2022 from <http://bintel.com.ua/uk/article/afrykanska-polityka-kytayu/> (in Ukrainian)